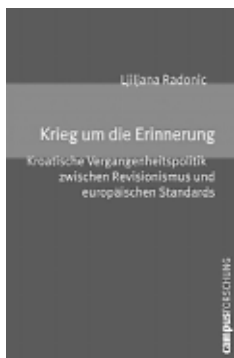

Hrvatski "rat sećanja"

prof. dr. Todor Kuljić

Radonić, Ljiljana,
"Krieg um die Erinnerung - Kroatische Vergangenheitspolitik zwischen Revisionismus und europäischen Standards",
 Frankfurt/Main, Campus,
 S.422, 2010.

Predmet ove obimne i solidno dokumentovane studije bečkog politikologa **Ljilane Radonić** su medijske debate u Hrvatskoj nakon sloma Jugoslavije oko Jasenovca i Blajburga. Reč je o odnosu prema onim tačkama iz prošlosti koje u javnosti Hrvatske zauzimaju centralno mesto od kraja 1980-ih do danas i u kojima se ogleda odnos Hrvata prema NDH, Jugoslaviji i socijalizmu. Između 1990. i 2008. ovaj odnos se menjao. Kao glavne faze uočene su **Tuđmanov** režim 1990-99., **Račanova** vlast 2000-2003. i novi HDZ režim 2003-2008. Osnovna iskustvena evidencija ovoga istraživanja jeste sadržaj dnevnih glasila *Vjesnik* iz Zagreba i *Novi list* iz Rijeke. Od sekundarne građe uglavnom je korišćena nemačka literatura, delom hrvatska, a srpske nema. Možda zato što je smatrana isključivom, premda ovog opreza prema stranoj literaturi nema. Živo i zanimljivo izlaganje organizovano je u osam dobro raščlanjenih poglavlja. Na početku je jasno prepoznata napetost između "evropeizacije sećanja", u čijem je središtu Holokaust kao negativni evropski osnivački mit, i hrvatske politike sa prošlošću. Priznavanje vlastitog holokausta postalo je od pre desetak godina ulaznica za Evropu. U knjizi su najpre prikazana istoriografska istraživanja ustaškog genocida i Blajburga i odnos prema ovoj prošlosti u Jugoslaviji. Potom je simbolička politika u autoritarnom Tuđmanovom režimu ponajviše praćena na simetriji Blajburga i Jasenovca. Izneta je prilično sistematična kritika tuđmanovskog revizionizma, a nakon toga razmotrene su rasprave oko Račanove posete Blajburgu 2002. i **Mesićeve** posete Jasenovcu 2003. Autorka pominje niz razloga zašto je Mesić odbio da ide u Blajburg i u isto vreme pojačao anti-fašistički kurs. Ostalo je nejasno da li je on to činio i zato da bi se iskupio zbog isticanja HDZ-ovih stavova s početka devedesetih? Tumačeći promene u hrvatskom sećanju, autorka je s razlogom istakla veliki značaj okretanja ka EU, ali i novo zbrajanje nacionalnih žrtava od "srpskog fašizma" ili od "crvenog i crnog totalitarizma". Nisu male vrline ove knjige otpor paušalnom antitotalitarnom mišljenju i nadnacionalna osmatračnica.

U teorijskom pogledu studija se oslanja na albvašovsku konstruktivističku struju koju su u nemačkoj razvili Jan i Alajda Asman. Nije reč o kritici ideologije nego o

dekonstrukciji političke kulture. Traga se za identitetom, a ne za interesima društvenih grupa. Politizacija prošlosti ne tumači se u okviru globalizacije i pravdanja kapitalizma, nego u sklopu napetosti između nacionalizma i prilagođavanja EU. U središtu su kolektivni simboli, identitet, narativne strukture i toposi, a ne prošlost kao sredstvo integracije obnovljenog kapitalizma. Uokvirene konstruktivističkom metodologijom i retorikom, promene u hrvatskoj politici sećanja izgledaju drugačije nego što bi bile da je uključena i kritika ideologije. Drugim rečima, kontekst diskursa o Blajburgu i Jasenovcu, nisu određivali samo konstruisani simboli, nego i potrebe hrvatskog kapitalizma. Korisna prošlost uokviruje novi smisao sadašnjice, ali i interese vladajućih grupa. Bez kritike ideologije ne može se objasniti nijansiranje antikomunizma: antitotalitarizam, antiboljševizam, jugokomunizam, srbokomunizam i sl. Nije reč samo o proizvodnji nego i o raspodeli prošlosti.

Ali, pristup je stvar izbora. Uokvirena konstruktivizmom, ova studija je uspešno razjasnila pozadine mnogih medijskih debata. Autorka je brižljivo proučila više stotina novinskih članaka u Hrvatskoj između 1985. i 2008. Krajem 1980-ih Jasenovac je bio označen kao logor smrti, a Blajburg se nije pominjao. Za vreme Tuđmanove vlasti delegitimiziran je antifašizam, srušeni su mnogi anti-fašistički spomenici, izjednačeni su Jasenovac i Blajburg. Početkom 1990-ih formirana je crveno-crna koalicija (partizana i ustaša), pa je podela na fašiste i antifašiste gotovo nestala. Sećanje na Jasenovac povezivalo se sa osudom srpskog fašizma, a namera je bila da se u Jasenovcu sahrane i Hrvati poginuli u Domovinskom ratu. Razmotrena je debata oko "miksanja kostiju" i jasno raspoznan revizionizam i antisemitizam F.Tuđmana. Dok je *Vjesnik* izražavao tuđmanovska gledanja, *Novi list* je ustrajavao na oceni Jasenovca kao logora smrti i negirao da Hrvatskoj treba pomirenje između fašista i antifašista. Dok je *Vjesnik* pisao o Blajburgu kao "hrvatskom holokaustu", "nacionalnoj Golgoti" i "križnom putu", preterivao sa brojem žrtava i eksternalizovao dželate kao jugo-partizane i Srbo-komuniste, u "Novom listu" se pravila razlika između nedužnih žrtava i pobijenih ustaša, ali su i ovde Srbi markirani kao novi fašisti. Dobro je uočeno da je

slavljenje antifašizma u suprotnosti sa viktimizacijom Blajburga. Trebalo je samo dodati da onaj ko ne želi da govori o nacionalizmu, treba da čuti i o antifašizmu.

Nakon smrti Tuđmana obnavlja se službeni antifašizam, ali je i dalje snažno kroatizovan. Ova obnova ocenjena je kao preokret. Prekretnički su izbori 2000., a preokret je i Mesićev radikalni diskurs u Jasenovcu 12.05.2003. Srbima se priznaje udeo u antifašizmu, u diskursu nestaju manihejske slike neprijatelja, pa dolazi do približavanja gledanja u Vjesniku i u Novom listu. Pitanje je, međutim, da li je odista tada došlo do preokreta, i da li je od tada neosporno drugačije akcentovana debata oko Aušvica i Blajburga dovoljan dokaz za ove krupne reči? Pre odgovora na ovo pitanje treba pomenuti još neke sadržaje ove dokumentovane knjige.

Pokazano je da posle 2003. i HDZ menja politiku sećanja pod pritiskom Brisela. I u Vjesniku je Blajburg-diskurs postao šareniji. Otvorena je debata oko toga da li je Blajburg delo Srba i jugokomunista (Vjesnik) ili i Hrvata (Novi list). Vidljivo je različito etniziranje zločina. Nacionalisti i dalje ponavljaju da je Blajburg bio uperen samo protiv Hrvata, dok je Jasenovac bio zbirno stratište. Kapitulacija NDH pretvara se preko Blajburga u tragediju. Druga strana, pak, tvrdi da niko od ubijenih u Jasenovcu nije kriv za Blajburške žrtve, dok je na Blajburgu bilo mnogih koji su odgovorni za ubijanja u Jasenovcu i da je komandant kolone koja je razbijena na Blajburgu bio **Maks Luburić**, prvi komandant Jasenovca. U riječkom listu dodaju da ne treba kriti da su u likvidacijama na Blajburgu učestvovali **A.Hebrang**, F.Tuđman, i **J.Bobetko**.

Autorka uverljivo, jasno i odmereno pokazuje mnoge meandre hrvatske debate oko antifašizma, čišćenje antifašizma od komunista, relativizaciju NDH, ali i otpore. Pritom ne prihvata bešavni narativ o opštem komunističkom teroru lišen nijansi, niti jednostrano etniziranje antifašizma. Poznavanje novih nemačkih debata o fašizmu pomoglo joj je da sredi hrvatski haos. Ipak, neke paradokse ne uočava. Paradoksalnost hrvatskog antifašizma je u tome što je u prvi Ustav Republike Hrvatske unet antifašizam kao temelj državnosti, a u istom aktu zabranjeno je jugoslovenstvo. Treba li uopšte podsećati da hrvatskog antifašizma ne bi bilo bez jugoslovenskog borbene okvira? U nizu odmerenih zapažanja autorka se ne pita zašto je kroatizovani antifašizam, koji je isticao borbu Hrvata, a ne svih jugoslovenskih naroda, bio, kao moralizovana prošlost, nužan Hrvatskoj od samog otplenjenja i zašto je antifašizam odmah izričito unet u Ustav nove države? Zašto ostale nove balkanske države nisu unele antifašizam u Ustav? Hrvatski razlozi su osobeni. U današnjoj Hrvatskoj je antifašizam više od simbola moralnog otpora Hrvata evropskom zlu i više je od uobičajenog odbacivanja internacionalnog bratstva i jedinstva. Kroatizovani ustavni antifašizam i zadržavanje Trga maršala Tita kao važnog simboličkog kapitala treba тумачiti razlozima druge vrste. Mladi hrvatski novinar **J.Bakotin** s razlogom tvrdi da je "Hrvatska preživjela zahvaljujući antifašizmu, da njezina sadašnjost postoji samo zato što je u prošlosti konstituirana kao antifašistička država, inače bi bila prokazana kao genocidna tvorevina". Antifašizam, kao sredstvo pranja prošlosti, nije

bio potreban ostalim državama isteklim iz Jugoslavije. Hrvatskoj jeste, ali joj je i Blajburg, kao fašističko stratište, važan kao mesto sećanja. Zašto? **I. Goldstajn** je zapazio da je Blajburg tačka okupljanja politički razjedinjene hrvatske emigracije. Blajburg uokviruje Hrvate kao žrtve, Jasenovac ih markira kao dželate. Multietnički, izvorni jugoslovenski antifašizam jeste autentični aršin za premeravanje odnosa između pomenutih simbola. U ovoj knjizi ova mera nije aktuelna, možda stoga što je za novu generaciju anahrona. Uprkos tome, u moru navijačke literature autorka je sistematski, akribično i prilično hladno, „s visine“, pokazala medijsku osetljivost simbola Jasenovca i Blajburga. Na drugi način i drugačijim generacijskim naočarima.

Kraj sveg razumevanja za autorkino drugačije generacijsko iskustvo, ne može se izbeći pitanje da li je prikazana napetost hrvatskog sećanja između Jasenovca i Blajburga strukturne prirode? Nije, bezopasna je po sistem. O strukturnoj napetosti moglo bi se govoriti da je u pitanju rat sećanja oko prirode Domovinskog rata: oslobođenje ili secesija. Toga nema. Slepa mrlja hrvatske kulture sećanja jeste njen odnos prema Domovinskom ratu. Nije reč samo o tome da li je u "Oluji" bilo genocida, kako je upozorio **Srdan Vrcan**, nego da li je smisao Domovinskog rata oslobođenje ili secesija? U Hrvatskoj ova dilema nije nikada ni otvorena. Štaviše, nije reč o običnom oslobođenju, nego o nultom času hrvatske povijesti. Domovinski rat je do te mere integrisao Hrvate da ih „rat sećanja“ oko Jasenovca i Blajburga ne može ozbiljnije podeliti. Šteta je što je u ovoj važnoj knjizi oslobodilački kontekst potcenjen. Jer da mu je pridat veći značaj, logično bi se postavilo pitanje da li je u Hrvatskoj odista na delu rat sećanja ili je reč o manje važnom, doduše žučnom, razilaženju oponenta koji se inače postulatивно slažu oko novog mita o konačnom oslobođenju od jugoslovenske tamnice i od srbo-komunizma. Kako bilo, prikazane debate ne mogu se razumeti bez opšteg konsenzusa Hrvata o novom nultom času i o konačnom oslobođenju 1995. Zato ih ne treba precenjivati, niti napetost između Jasenovca i Blajburga proglašavati ratom. O ratu bi se možda moglo govoriti ukoliko bi se Hrvati podelili oko smisla „Bljeska“ i "Oluje" iz 1995. Pošto oko ovih stvari nema razgovora u Hrvatskoj, nema ni rata sećanja. Osim toga, normalizacija secesije i zabrana jugoslovenstva u Ustavu Hrvatske kastrirali su u startu debatu oko Jasenovca i Blajburga. Pre će otuda biti da je reč samo o oštrim debatama između antijugoslovenskih i antisocijalističkih istomišljenika. Sakralni karakter antijugoslovenskog konteksta niko od učesnika u debati nije doveo u pitanje, izuzev možda **Igora Mandića**. Zašto je to važno? Zbog osnovne ocene sporova. Da je antijugoslovenstvo, kao kontekstualni činilac neutralizacije hrvatskog rata oko prošlosti, uzeto ozbiljnije, naslov knjige komotno je mogao biti stavljen u navodnike. Možda bi tek tada pomenute debate bile produktivnije zakomplikovane, a njihova globalna ocena bila umerenija i kritičnija. Kako god bilo, knjiga Ljiljane Radonić važan je doprinos objašnjenju savremene hrvatske kulture sećanja i uloge naoružane prošlosti u razbijanju i raspadu Jugoslavije. Prilično uverljivo je pokazano da prošlost nije obično oružje.